

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
The Journal of International Social Sciences
Cilt: 31, Sayı: 1, Sayfa: 553-566, OCAK – 2021
Makale Gönderme Tarihi: 03.10.2020 Kabul Tarihi: 17.12.2020

ADNAN MENDERES'İN YURT GEZİLERİNE BİR ÖRNEK: HATAY ZİYARETİ

An Example of Adnan Menderes's Dormitory Trips: Hatay Visit

Yelda TUTAR SERTER¹

ÖZ

Türkiye Cumhuriyeti için Hatay, Misak-ı Milli sınırları içinde bulunması dolayısıyla ayrı bir önem arz etmiştir. Uzun yıllar Fransız mandası altında yaşayan Hatay'ın 1939 senesinde Türkiye topraklarına katılması sağlanmış ve Hatay'ın kurtuluşu tüm Türkiye'de bayramlarla kutlanmıştır. Bu bağlamda tarihsel süreç içinde birçok devlet adamı Hatay'a ziyaretlerde bulunmuştur. Başbakan Adnan Menderes'te 1956 tarihinde gerçekleştirmiş olduğu Güneydoğu gezisi sırasında Hatay'da bulunmuştur. Bir diğer ziyaret 1960 tarihinde Maraş ve Hatay ziyareti olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacı Adnan Menderes'in Hatay ziyaretlerinde gerçekleştirmiş olduğu söylevlerinden yola çıkarak dönemin iç siyasetini değerlendirmektir. Çalışmada Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi belgelerinden, Demokrat Parti Ankara Gençlik Teşkilatının kitapçığından, süreli yayınlardan ve basılı diğer eserlerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adnan Menderes, Hatay Ziyareti, Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi.

ABSTRACT

For the Republic of Turkey, Hatay has been of particular importance due to its presence within the national borders of Misak-ı. Hatay living under the French mandate provided for many years to participate in the liberation of the territory of Turkey and Hatay in 1939 was celebrated with festivals all over Turkey. In this context, many statesmen have visited Hatay during the historical process. Prime minister Adnan Menderes was in Hatay during a trip to the Southeast in 1956. Another visit was made in 1960 as a visit to Marash and Hatay. The aim of our study is to evaluate the internal politics of the period based on the reflections of Adnan Menderes' visits to Hatay to the press and the speeches of the Prime Minister. In our study, documents of the Presidential State Archive, periodicals and other printed works were used.

Keywords: Adnan Menderes, Visit to Hatay, Democratic Party, Republican People's Party.

¹ Dr. Öğretim Görevlisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, e-posta: yeldatutar@comu.edu.tr, 0000-0002-0198-8589

Giriş

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte tüm dünyada dolayısıyla Türkiye'de birçok değişiklik meydana gelmiştir. Bunlardan biri hiç şüphesiz ülkelerin iç siyasetlerini gözden geçirmeleri olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın demokrasiyi savunan ülkeler tarafından kazanılması Türkiye'nin demokratik hayata geçmesinde ki en önemli dış etkilerden birisi olmuştur. Batılı ülkelerin yanında yer almak isteyen Türkiye'de tek parti rejiminden çok partili hayata geçeceğinin sinyallerini vererek "Kontrol Edilebilir Muhalefet" yaklaşımını benimsemiştir.

Demokrat Parti'yi doğuran muhalefet hareketi, 1945 yılı bütçe görüşmelerinde ve Toprak Reformu Kanunu tasarısının Türkiye Büyük Millet Meclisindeki tartışmalarında ortaya çıkmıştır. Ülkede her alanda görülen düzensizliklerden, Cumhuriyet Halk Partisi içindeki milletvekilleri de şikâyetçi olmuşlardır. Bu tarihlerde "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" tasarısı TBMM'de önemli tartışmalara neden olmuştur (Timur, 1991: 11). Başta Celal Bayar olmak üzere Feridun Fikri Düşünsel, Hikmet Bayur, Emin Sazak, Adnan Menderes hükümetin ekonomi politikasını eleştirmişlerdir. Eleştiriler başlıca şu noktalarda toplanmıştır: Bütçe açığı dolayısıyla artan devlet borçları, ölçsüz emisyon, hayat pahalılığı, dar gelirliilerin ve özellikle memurların acı durumu, vurgunculuk, karaborsa, vergi sisteminin adaletsizliği.

Meclise "Dörtlü Takrir" adı altında bir önerge veren Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, yaşanan gelişmeler üzerine 21 Eylül 1945'te partiden ihraç edilmiş, Refik Koraltan da bu kararı eleştirdiği için aynı akıbete uğramıştır. Bu gelişmeler üzerine Celal Bayar İzmir milletvekilliğinden ve CHP'den istifa etmiştir. Celal Bayar istifa ettikten sonra yeni bir parti kuracakları yönünde basına açıklama yapmış ve 7 Ocak 1946'da Celal Bayar'ın liderliği altında Demokrat Parti resmen kurulmuştur (Eroğul, 1990: 12).

Demokrat Parti, 1950-1960 yılları arasında iktidarda kalmış ve Başbakan Adnan Menderes başta olmak üzere ekonomik yatırımlara öncelik veren çizgide ilerlemiştir. Devletçi ekonomik modelden Liberal sisteme geçiş bu dönemde gerçekleşmiş ve atılan adımlar bu yönde seyretmiştir. Bu dönemde iktidar süresince yapılan çalışmalar, yatırımlar, iç siyaset gibi konular şehir ziyaretlerinde halka aktarılmıştır. Yurt içinde gerçekleştirilen ziyaretler Demokrat Parti'nin iktidarını sağlamlaştıran en önemli unsurlardan biri olmuştur.

1960'dan çok sonra bir köylü kadının Demokrat Parti'nin kendi köyünde doğuşunu "*Köyümüz sessiz bir yerdi. Gelen yok, giden yok. Birden bire insanlar çoğaldı etrafımızda. Herkes konuşur, söyler oldu. Şehirlere karışmak hevesi uyandı içimizde.*" (Ağaoğlu, 1972: 8) şeklinde anlatması Demokrat Parti'nin yurt gezilerine verdiği önemi göstermektedir.

Celal Bayar, Balıkesir ve Karacabey'de özgür seçim, baskısız seçim kavramlarının önemini ve demokrasiyle olan bağlarını halka aktarırken, Karacabey'de "Sefaleti de kovacağız." diyerek halkın refah seviyesini yükselteceklerini vaat etmiştir. Demokrat Parti kurucularından Adnan Menderes ise *memleket partiler için değil, partiler memleket içindir* diyerek partisinin halka olan yaklaşımını belirtmiştir (Vatan, 1946: 1).

Demokrat Parti'nin bu politikası çevresinde Adnan Menderes'in ziyaret ettiği şehirlerden biri de Hatay olmuştur. Başbakanın Hatay'ı ziyareti iki farklı tarihte gerçekleşmiş ve bu ziyaretlerde çeşitli ilçelere ziyaretlerde bulunmuştur. Menderes'in Hatay gezisi, dönemin gazetelerine yansımış, halkın Demokrat Parti'ye yaklaşımı, Menderes'in halka hitabı, Türkiye'nin iç siyaseti gibi konular belgelere yansımıştır.

1. Adnan Menderes'in 1956 Hatay Ziyareti

Adnan Menderes'in Hatay'ı ilk ziyareti 12 Ekim 1956 tarihinde gerçekleşmiştir. Başbakanın yapacağı bu ziyaretle ilgili bir program hazırlanmıştır. Hatay ziyaretinin programına göre 11 kişi² Başbakan Adnan Menderes'e eşlik etmiştir. Seyahatin tren ile yapılması planlanmış olduğundan gerekli konforun sağlanabilmesi için azami özen gösterilmiştir. Bir yataklı, bir restoran, birinci sınıf üç eleman ve bir servis vagonu seyahat için hazır hale getirilmiştir. Seyahat edilecek güzergâh, Eskişehir'den başlayarak Kütahya, Konya, Adana (Mersin-İskenderun), Malatya, Elazığ, Diyarbakır (gerekli görülürse), Batman, Erzurum, Erzincan, Sivas, Kayseri (Kırıkkale-Karabük-Zonguldak-Ankara-İstanbul) şeklindedir. Her bir şehirde bir gün kalınacak şekilde program yapılmıştır.³

Gidilecek şehirlerde ziyaret edilecek yerler yapılan plana göre şöyle belirlenmiştir; Eskişehir Çimento ve Kiremit Sanayii, Şeker Fabrikası, Tavşanlı Termik Santrali, Azot Sanayii Şeker Fabrikası, Konya'da eski eserler, şeker fabrikası, silo, et kombinası, çimento fabrikası, Ayrancı barajı, Adana'da Tekstil Sanayii, Seyhan Barajı, Mersin ve İskenderun limanları, Malatya Şeker Fabrikası ve 1950'den sonra imar edilen yerler, Elazığ Yüksen 5 baca, Hazer Gölü, Erzurum Şeker Fabrikası, Et kombinası, Erzincan Şeker ve İp Fabrikası, Kırıkkale Harp Sanayii, Karabük Ağır Sanayii, Zonguldak Kömür Havzası. (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-1-0-0/2-15-4).

Başbakan'ın yapacağı seyahatle ilgili ilgili şehirlerin valilerine bilgi verilmesi istenmiştir. Başbakan'ın protokole uygun bir şekilde karşılanmasının önemi üzerinde durularak araçların hazırlanması ve gerekli ilginin oluşturulması için direktif verilmiştir. Diyarbakır'dan Erzurum ve Elazığ'a seyahat için uçak talep edilirken Basın-Yayın ve Turizm Müdürlüğünden de kitap, broşür hazırlanması talimatı verilmiştir. Bunun yanında Çimento, şeker, azot, kömür İşletmeleri'nin 1950 öncesi ve sonrasının karşılaştırılması ve gelişimin hangi aşamada olduğuna dair rapor istenmiştir (BCA, 30-1-0-0/2-15-4).

Adnan Menderes'in Hatay ziyareti sırasında yollar, caddeler süslenmiş ve çeşitli dövizler kullanılmıştır. Bu dövizlerde kullanılan cümleler ile başbakana duyulan minnet, sevgi ve saygı gösterilmiştir. Bunun yanında Menderes için genelde "imarıcı" gibi sözler kullanılmış Atatürk'ün Hatay'ı kurtarmasına da atıfta bulunulmuştur. Başbakan'dan beklentiler de bu dövizlerde yerini almıştır (BCA, 30-1-0-0/ 2-16-20).

Dövizlerden bazıları şu şekildedir;

"Vatan mimarı, millet sevgilisi Menderes: Hoş geldin", "Asırları yıllara sığdırdı iktidarın; işte barajların, yolların, fabrikaların.", "Onardığın bu topraklar vatandır, Menderes vatan sana minnettardır.", "Tuttuğun toprak altın, Millet'in bahtı aydın.", "Menderes geldi, Hatay bezendi.", "Milletçe sana inanıyor, sana güveniyoruz.", "Vatan mamur, millet mesut, sen bahtiyarsın.", "Barajların nur saçıyor, bacaların güç, döndü vatan cennete, bize yeter bu övünç.", "Vatan, evet; işte şimdi vatandır. Menderes anamdır, babamdır.", "Millet hak ve hürriyeti, vatan feyiz ve bereketi sende buldu.", "Yolun yolumuz.", "Evvel Allah, sonra sana güveniyoruz.", "Eserinle iftihar hakkındır.", "Bu vatan bizimdir, hepimizindir.", "Hatay'a hoş geldin imaracı Menderes.", "Hatay sizden imar bekliyor.", "Eserlerinle övünüyoruz.", "Tarihe mal olan büyük başbakan, serhat şehri Hatay'a hoş geldiniz.", "Gönül verdiğimiz akıncı ruhunuzdan, Hatay'ın imarını ve büyük sanat sitesinin kurulmasını bekliyoruz.", "Emeklerimizin parça parça heder olmaması için Seyhan Enerjisini Hatay'da istiyoruz.", "Kalkınmak isteyen bu memleketin ateşli ruhuna en aziz bir hatıra olarak nakşedeceğiniz büyük sanat sitesinin kurulmasını istiyoruz.", "Refah yolunda izindegiz.", "Hatay'ı Atatürk kurtardı, sen imar edeceksin.", "Çalışma, refah, imar: işte parolamız.", "Yolumuzu

² United Press, Associated Press-Alnon Caks, Newyork Times-Joesenspoef, Time Magazin- Rober Nevill, Şevket Rado, Doğan Nadi, Ahmet Emin Yalman, Haldun Simayi, Ercüment Karacan, Mitat Perin, Zeyyat Gören, Saffet Gören.

³ 11.10.1956'da Elazığ ve Malatya, 12.10.1956'da Hatay, 13.10.1956'da İskenderun, Adana, Mersin, 14.10.1956'da Konya, 15.10.1956'da Kütahya, 16.10.1956'da Eskişehir.

aydınlatan meşale: Menderes.”, “*İnanmışın için inanılıyorsun.*”, “*Hatay Yüksek Tahsil Gençliği Başvekillerinden Ankara’da bir talebe yurdu ister.*”

Bu dövizlerde göze çarpan en belirgin konu Adnan Menderes’in sanayi alanında yapmış olduğu yeniliklere duyulan minnettarlıktır. Bunun dışında Atatürk’ten bahsedilmesi, Adnan Menderes’e gösterilen büyük tezahürat Hatay halkının nezdinde Türkiye’ye ve devlet adamlarına içten bağlılığın göstergesidir.

Hatay ziyareti sonrasında Başbakan Adnan Menderes, Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a gezi raporunu ve görüşlerini içeren bir telgraf göndermiştir. Bu telgrafta Menderes, Hatay ziyaretinin çok başarılı ve yararlı geçtiğini Antakya ile birlikte dört kazanın ihtiyaçlarını gözlemlediklerini ve halk ile temas ettiklerini belirtmiştir. Hatay halkının Demokrat Parti iktidarına güvendiği ve bağlılık içinde olduklarını söyleyerek memnuniyetini dile getirmiştir (BCA, 30-1-0-0/41-244-8). Celal Bayar’da Adnan Menderes’e duyduğu memnuniyeti dile getirmiş ve Doğu Anadolu ziyaretinden bahsetmiştir. Malazgirt’te yapılması düşünülen Alparslan Heykeli’nin halkta yarattığı coşku ile birlikte sorunlara da değinen Bayar, halkın toprak isteklerinin yoğunluğundan bahsetmiştir.

2. Adnan Menderes’in Maraş Ve Hatay Ziyaretleri

Adnan Menderes’in ikinci Hatay ziyareti Kahramanmaraş ziyaretiyle aynı tarihte gerçekleşmiştir. Menderes kurtuluşunun kırkıncı yıl dönümünde bulunmak üzere Kahramanmaraş’a gitmiş ve oradan Hatay’a geçmiştir. Başbakanın seyahati 11 Şubat 1960 tarihinde başlamış, Ankara’dan Adana’ya hareket eden Menderes’e Başbakan yardımcısı Medeni Berk eşlik etmiştir.⁴ Adana’dan itibaren bütün yol boyunca sevgi tezahüratları ile karşılanan Menderes, Osmaniye’de kısa bir süre kalarak Maraş’a hareket etmiştir. Maraş’ta halk Menderesi çok büyük bir heyecan ile karşılamış, Maraş kalesinin etrafı, evlerin çatıları, tepeler ve sokaklar vatandaşlar tarafından doldurulmuştur.

Kurtuluş bayramı töreninden sonra şehirde incelemelerde bulunan Menderes, belediye binasında Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Birecik, Urfa, Bitlis, Elazığ, Malatya, Bingöl, Kilis ve çevre şehirlerden gelen heyetleri kabul etmiştir. Şubat 1960’da Adnan Menderes’in 3 gün süren Hatay ve Maraş ziyaretinde şiddetli soğuğa rağmen çok geniş bir kalabalık kendisini karşılamış ve sevgi gösterisinde bulunmuşlardır (BCA, 30-1-0-0/2-16-11).

Maraş’ın Kurtuluş yıldönümü münasebetiyle İsmet İnönü’nün Maraş Belediye Başkanı ve CHP İl Başkanı’na çektiği kutlama telgrafı şu şekildedir (Cumhuriyet, 1960: 5).

“Maraş’ın kurtuluş gününü bir bayram olarak Maraşlı vatandaşlarıma kutlarım. Yüreğimizin bütün heyecanı ile Maraş’ın saadet ve selâmetini niyaz ettiğimizden vatandaşlarımızca lütfen bilinmesini arzu ederiz. Maraş’ın kurtuluş mücadelesindeki mevkii ve hizmetleri basit ölçülerle anlaşılabilir hudutların çok üstünde, cihanın en büyük galipleri olduklarını iddia edenleri göğüsleri ile durdurmuşlar ve imanları ile yenmişlerdir. Türk tarihi Maraş mücadelesinde vazife görenleri, can verenleri ebedi Türk milletinin evlâtlarına hürmet edilecek seçkin kahramanlar olarak takdim etmiştir. Onların aziz hatıralarını anarken, onlardan şefaet beklerken o kahramanların evlâtlarına ve torunlarına sevgilerimizi ve saygılarımızı tebriklerimizle beraber sunarız.”

Cumhuriyet gazetesinin 13 Şubat tarihli haberine göre Adnan Menderes Maraş’ta konuşma yapmamış hatta bazı Maraşlılar “İmar isteriz, hürriyet isteriz” sloganları atmışlardır (Milliyet, 1960: 5). Maraş’ın kurtuluşunun kırk yıl sonra temsilen tekrarlanmasından sonra yapılan geçit töreni CHP’lilerin gövde gösterisine dönüşmüştür (Milliyet, 1960: 5). Eski mücahitlerin CHP bayrakları ile

⁴ Maraş’ın Kurtuluş Bayramına Başbakanın başta, C.M.P Genel Başkanı Osman Bölükbaşı, Kasım Gülek, Genel İdare Kurulu Üyesi Fuat Arna, CHP’li ve DP’li milletvekillerinden bir kısmı katılmıştır. Bkz; Cumhuriyet, 12 Şubat 1960, s. 1.

törene katıldıklarını⁵ (Cumhuriyet, 1960: 5) yazan gazete Kasım Gülek'in halk tarafından omuzlarda taşınmasına polisin mani olduğunu belirtmiştir (Cumhuriyet, 1960: 1).

Törende mücahitlerin dışında cambazların bindiği uzun sırtıklar üzerinde altı oklu flamalı CHP'liler, Kore gazileri, okullar, askeri birlikler, ellerinde Başbakanı metheden çeşitli dövizler bulunan Esnaf Dernekleri bulunmuştur. Esnaf derneklerinin geçişi heyecan ve sevinçle karşılanmıştır. Esnaf derneğinin imal ettiği ürünleri halka atması büyük ilgiyle izlenmiştir. Tören, Başbakan'ın Kale gazinosunda verilen ziyafet için hareket etmesiyle sona ermiştir (Cumhuriyet, 1960: 5).

Adnan Menderes 13 şubat 1960 tarihinde Hatay'a geçmiştir. Menderes'e Başbakan yardımcısı Medeni Berk dışında Muğla milletvekili Burhan Belge, Adıyaman milletvekili Sırrı Turanlı, Adıyaman milletvekili Şefik San, İçel milletvekili Mehmet Dölek, İzmir milletvekili Perihan Arıburnu, Sakarya milletvekili Rifat Kadızade, Başvekalet İktisat Müsteşarı Memduh Yaşa, Basın-yayın Genel müdürü Altemur Kılıç, Devlet Su İşleri Genel müdürü Süleyman Demirer, Karayolları Genel müdürü Fevzi Ataç, milli emniyet genel müdürü Celal Karasapan, Sinan Tekelioğlu, Başbakanlık kalemi genel müdür yardımcısı Ercüment Yavuzalp, Başbakanlık kalemi özel memurlarından Yurdanur Genya eşlik etmiştir. (Atayolu, 13 Şubat 1960: 1).

Şehrin çeşitli yerlerine Başbakan'ın büyük portleri asılmış, şehir dövizler ve taklarla süslenmiştir. Demokrat Parti teşkilatı Başbakan'ın ziyaretinin daha coşkulu geçmesi adına çok titiz bir çalışma yürütmüş, köylerden kamyonlarla taşınan vatandaşlar hitabetin yapılacağı alana sevk edilmiştir. (Atayolu 13 Şubat 1960: 3).

Adnan Menderes, Hassa'da yaptığı konuşmada;

"40.000 köyün 35.000 de su yok, köylerin çok azında mektep var, yol yok, elektrik yok, ışık yok, hiçbir şey yok. Koskoca bir vatanda Akdeniz'den Karadeniz'e, Garpten Şarka yüzölçümü bir milyon kilometrekareye yaklaşan bu vatanda ihtiyaçları bir anda gidermenin müşkül ve hatta gayri mümkün olduğunu tasavvur etmek zor değildir. Buna rağmen hiç yılmadan, hiçbir engelden çekinmeden iktisadi kalkınmanın tahakkuku yolunda her gün genişleyen hamlelerimize, her gün artan bir hızla devam etmekteyiz."

derken Demokrat Parti iktidarının eksiklerine de değinmiş ve zaman içinde aksaklıkların giderileceğini belirtmiştir (Başvekilin Maraş ve Hatay'ı Ziyareti, 1960: 3).

Hassa'dan Kırıkhan'a geçen Menderes, burada da Hassa'da yaptığı konuşmanın bir benzerini yaparak Kırıkhan'ın ihtiyaçlarının tespit edildiğini ancak kısa bir zaman diliminde sonuca ulaşılmayacağını belirtmiştir. Demokrat Parti iktidarı ile Cumhuriyet Halk Partisi arasında ki hizmet farklarına değinen Menderes, CHP'yi kastederek şu sözleri dile getirmiştir;

"Bu memlekette hiç kimse ne kanunun dışında ne de üstünde olabilir. Kim olursa olsun, kanunlara aynen riayetle mükelleftir. Aksi takdirde millet iradesi karşısında eğilmeyecek hiçbir baş mevcut değildir. Demokrat Parti seçim işlerine hiçbir tecavüz şaibesi katmamıştır. Seçimlerde kimlerin hile yaptığı milletçe malumdur. Her türlü kanunsuz ve nizamsız hareketi kahretmek en tabii vazifemizdir."

Kırıkhan'dan sonra 15.30'da Antakya'ya gelen Menderes'i 150.000 kişi karşılamış ve yüzlerce kurban kesilmiştir. Kürsüye çıkan Adnan Menderes ilk olarak güvenlik nedeniyle halkın arasına yerleştirilen silahlı askerlerin uzaklaştırılmasını istemiş ve Hatay halkına teşekkür ederek söze başlamıştır; (Milliyet 1960: 5).

⁵ *"Bunların her birinin elinde büyük kutada altı oklu Halk Partisi bayrağı, göğüslerinde, keçe külahlarında, omuzlarında yine altı oklu flamlar görüliyordu. Geçişleri hayli uzun sürdü. Başbakan silahlı mücahitler gibi bunları da çok zaman gülererek karşıladı ve alkışladı."*

“Çok aziz ve sevgili vatandaşlarım, Hatay’ın kahraman evlatları, sizlere binlerce, yüzlerce şükran... Görülmemiş bir kitle halinde, görülmemiş bir ihtişamla, görülmemiş bir sevgi ile naçiz kardeşiniz Adnan Menderes’i, Başvekil Adnan Menderes’i kabul etmek lütfunda buldunuz. Kalbimin bütün şükranları ile huzurunuzdayım. Hücumların, isnad ve itirafların kasırga gibi ortalığı kasıp kavurduğu şu zamanlarda sizlerin bu muhabbetiniz derin ve kalpten gelen bir itimadın tezahürü olan şu muhteşem manzaranız günün hadiselerine karşı en susturucu cevaptır.”

Konuşmanın devamında ekonomik kalkınmadan bahseden Menderes, Demokrat parti döneminde yapılan işlerden bahsetmiştir. Ekonomik kalkınmanın daha hızlı bir şekilde gerçekleşeceğini ve Hatay’ı her alanda imar edecekleri yönünde halka söz vermiştir. (Atayolu 13 Şubat 1960: 3). İmar işlerinin geldiği noktayı görmek üzere nisan ayında tekrar şehre geleceğini belirten Menderes, ülkenin 1950 yılına göre kıyaslamasını şu sözlerle yapmıştır;

“1950’de bir milyar 300 milyon civarında olan devlet bütçesinin yarısı maaşlara, yarısı da aziz ve mübarek ordumuzun masraflarına gittikten sonra elde avuçta, iktisadi yatırımlara kalan para çok az miktardaydı. Hâlbuki bugün devlet bütçesinden sadece Nafiaya verdiğimiz tahsisat 950 bütçesinin tamamından çok daha fazladır.”

Konuşmanın devamında ülkenin mevcut siyasi durumundan bahseden Başbakan Menderes, Cumhuriyet Halk Partisi’nin Demokrat Parti’ye karşı olan taarruzlarından bahsetmiştir. Konuşmasının birçok yerinde seçimlerden ve seçimlerin şaibeli olmasından DP’nin sorumluluğu olmadığından bahseden Menderes, muhalefeti diktatörlükle suçlamıştır (Başvekilin Maraş ve Hatay’ı Ziyareti, 1960: 6, Cumhuriyet,1960:1)

“Bütün bu gayretlerin sarfi neticesinde memlekette geniş ve büyük eserler vücuda gelirken adeta bunların büyüklüğü ve ifade ettikleri terakkinin haşmeti ile mütenasip olarak maruz kaldığımız hücumların ve taarruzların da şiddetlendiğini elbette müşahede etmekteyiz. Bunun sebebi şudur: bir iki yıl sonra bu memleket çok daha güzel bir manzara arz edecektir. Bunu şimdiden gördükleri için kof yalanlarla Türk milletinin karşısına çıkmakta ve kayıp etmeye mahkûm bulunmanın endişe ve telaşı içindedirler. Bize yapılan hücumların ne derece şiddetlendiğini görüyorsunuz. Denebilir ki bu hücumlar, böylesine muhalefet kanunların, vatanperverlik hislerinin, aklın ve mantığın kabul edebileceği bir hududun içinde midir? Hayır, sevgili Antakyalılar, böyle muhalefet olmaz. Memleketi uzun seneler sustur, bir tek itiraz işitilmesin ve ondan sonra bu memlekette en geniş hürriyetin mevcudiyetine rağmen onu suüstimal ederek hürriyet nizamının alt üst etmeye kalkışmak memleket menfaatleri ile kanun ve nizam anlayışı ile kabili telif değildir. Bütün bunlara tahammül etmemizin sebebi şudur: bizim Türk milletine, Türk milletinin vatanperverlik hislerine, siyasi dehasına inancımız vardır. Hacet hininde kendi işine el koymasını bilir ve ‘Yeter söz milletindir!’ demesini iyi bilir.”

Adnan Menderes geceyi Antakya’da geçirmiş, 14 Şubat 1960 Pazar sabahı şehirde bir gezinti yaparak imar sahalarını görmüş, ilgililerden izahat almış, gereken direktifleri vermiştir. Daha sonra Kuva-yı Milliye Mücahit ve Gazileri Cemiyetini ziyaret etmiş ve cemiyetin şeref defterine şunları yazmıştır;

“Antakya ve havalisi Mücahit ve Gazileri Cemiyetini tekrar ziyaret ettik. Antakya’ya bu gelişimizde de ilk ziyaret ettiğimiz, bu kahraman arkadaşlarımızı sinesinde toplayan bu mübarek ruh ve cemiyet olmuştur. Bugünün kahramanlarını hürmetle, şehitlerini rahmetle anarım.”

Harbiye bölgesinden sonra Jandarma Er okulunu ziyaret eden Menderes hükümet konağında kazalardan gelen heyetlerle görüşmüş ve İskenderun’a gitmek üzere hareket etmiştir. İskenderun’da yaptığı konuşmada Demokrat Parti’den muhalefet partisine geçişlerden bahsederek, bazı gazetelerin de muhalefet adına yayınlar yaptığını söylemiştir. Buradaki konuşmasında daha çok ülkenin siyasi durumundan bahseden Menderes, muhalefet için nifak cephesi benzetmesi yapmış ve halkı memleket vazifesi olarak nitelendirdiği vatan cephesine davet etmiştir (Milliyet 1960: 5). Menderes konuşmasında ağırlıklı olarak Muhalefetle yaşanan sorunlardan, seçimlerden, Irak Devrimi’nden, basının tavrından ve vatan cephesinden bahsetmiştir. CHP’nin halkı ikiye böldüğünü ve bir nifak

cephesi oluşturduğunu söyleyen Menderes, halkın Vatan Cephesi'ne katılmasının gerekliliğini şu sözlerle ifade etmiştir; (Milliyet 1960:5).

“Büyük milletimizi o büyük deha ve sezisi ile hürriyet davasında muvaffak ve muzaffer olacağına şüphe yoktur. Milletçe bu zaferi temin, içinde bulunduğumuz şartlar dolayısı ile Vatan Cephesine katılmak ve nifak cephesini her gün biraz daha zaafa uğratmak ile mümkündür. Ancak bu suretle nifaktan medet umanlara her şey vatan için sözünde ifadesini bulan bu hamiyetli ve vatanperver hareketle müstahak oldukları ders verilmiş olacaktır. İyi niyetli aziz vatandaşlarımızın nifakı bir defa daha ezip kahretmeleri ve Vatan Cephesini kuvvetlendirmeleri milletçe yolunda bulduğumuz Hürriyet nizamının, hakiki demokrasinin teminatı olacaktır. Yeter; artık söz milletindir.”

Adnan Menderes 14 Şubat 1960'da İskenderun'dan ayrılmış ve Ankara'ya dönmüştür. Ancak bu dönemde Başbakan'ın ziyaretleri ve kendisine takdim edilen hediyeler ile ilgili bazı haberler basında yer bulmuştur. Dünya ve Vatan gazeteleri 14 Şubat tarihli haberlerinde Adnan Menderes'in Hatay'da yeşil bayraklarla karşılandığını yazmış, bunun üzerine Kuvayı Milliye Mücahit ve Gazileri Genel Merkezi adına Hataylı Ömer Türkmeneli, Kuvayı Milliye Mücahit ve Gazileri Antakya Şubesi Başkanı Zübeyir Göçmen ile Hatay Mücahitleri Derneği başkanı Abidin Ertuğrul ortak bir tekzip göndermişlerdir. Tekzipte şöyle denilmektedir; (Başvekilin Maraş ve Hatay'ı Ziyareti, 1960: 12).

“Gazetenizin 14 Şubat 1960 tarihli nüshasında Başvekilimizin Hatay'da yeşil bayrakla karşılandığını yazmış bulunuyorsunuz. Muhterem Başvekilimizin Antakya'da ve bütün Hatay vilayeti dahilinde bugüne kadar hiçbir faniye müvesser olmamış muazzam ve muhteşem bir şekilde karşılanışını halk nazarında küçültmek ve bu karşılanışın millet nazarında delalet ettiği manayı değiştirmek maksadına matuf olduğu aşıkâr bulunan bu haberinizin hakikatle hiçbir alakası yoktur ve tamamen yalandır. Muhabirinizin yeşil bayrak diye tavsif ettiği bayrak, milli mücadelenin en şanlı destanlarından birisini yaratmış bulunan Hatay mücahitlerinin Türk bayrağı ile süslü flamasından ibarettir.”

Yine aynı gazetelerin bir başka tarihli yazısında çıkan bir haber Başbakan'a sunulan hediyelerin niteliği ve ekonomik değeri ile ilgili olmuş ve bu haber üzerine Maraş Belediye Başkanı Ali Kısakürek tarafından gazeteye tekzip gönderilmiştir. Bu tekzipte, duyulan rahatsızlık şu cümlelerle ifade edilmiştir;

“Gazetenizin 13 Şubat 1960 tarihli nüshasında Maraş'ı ziyareti sırasında Sayın Başvekilimiz Adnan Menderes'e 250.000 lira değerinde hediyeler verildiği, verilen hediyeler arasında kıymetli bir seccade, altın kakmalı bir Kuran-ı Kerim, mahfazı altın işlemeli bir pancar yaprağı, Bayan Menderes'e altın işlemeli bir çift ayakkabı olduğu bildirilmektedir. Bu haberiniz baştanbaşa yalandır ve uzun müddetten beri devam ettirdiğiniz iftira, tezvir ve tahrik kampanyasının çok çirkin yeni bir tezahürüdür. Kendisini ziyaret eden büyüğüne hediye vermek Türk'ün çok eski ve eski olduğu kadar asil bir adedir. Bu maksatla verilen bir hediyein maddi değeri hiçbir vakit söz konusu olamaz ve bütün değeri yüksek bir hürmet muhabbetin ifadesi olmasındandır. Muhterem Başvekilimize de Maraş'ın 40'ıncı Kurtuluş Bayramına iştiraki vesilesiyle halkımız bağlılık, muhabbet ve şükranlarının nişanesi olmak üzere bazı hediyeler vermişlerdir. Fakat bu hediyeler ne zikrettiğiniz eşyadır ne de iddia ettiğiniz maddi değerdedir. Başvekilimizi lütfen kabul buyurdıkları şeyler, 80 gram gümüş ve 120 gram altın plaklar ihtiva eden bir tahta kutu, sim işlemeli bir ayakkabı ve kız sanat enstitüsü tarafından yapılmış simli kumaş kaplı dört albümden ibarettir. Hediye olarak verilen şeyin maddi değerini zikretmek Türk geleneklerine göre çok ayıptır. Bizi buna mecbur ettiğimize göre ayıbı size raci olmak üzere bütün bu hediyelerin 2500 lirayı geçmeyen bir değer taşıdığını üzümlere ifade etmek isterim.”

şeklinde devam eden uzunca bir yazı ile yapılan haberin doğru olmadığı açıklanmıştır.

Adnan Menderes'in Hatay ve Maraş gezilerinde üzerinde sıkça durduğu imar faaliyetleri ile ilgili bir dizi çalışma yapılmıştır. Şehirlerin ihtiyaçları ile ilgili bazı direktifler verilmiştir. Maraş'ta imar-tatbikat planının hazırlanıp, yeni iskân sahalarının tespiti istenmiş, esnaf dernekleri birliğinin

merkez binasıyla sanayi sitesinin yapılması emredilmiştir. İnşaatı bitirilmiş ve 3 bin işçi ailesine işverecek kapasitede olan 10 bin işlik mensucat fabrikasının faaliyete geçirilmesi konusunda direktif verilmiştir. Maraş'ta bölge ihtiyacının karşılanması adına mevcut hidro-elektrik santralının daha üst kademelerde tesis edilecek santrallerle takviyesi hususunda emirler verilmiştir. Maraş'ta eski eserlerin, Ulucami'nin eski planlarına göre tamir ve restorasyonuna karar verilmiştir. Maraş'ın kredi ihtiyacına yönelik Ziraat Bankası ticari ve zirai kredi plasmanlarına 1 milyon 300 bin liralık ilave yapılmış ayrıca Halk Bankası'ndan da Esnaf Kefalet Kooperatifleri vasıtasıyla kullanılmak üzere 150.000 lira yollanmıştır. Ulucami, Acemli ve İsadevanlı camilerinin restorasyonu için Vakıflar Genel Müdürlüğünden bir mühendisin inceleme için Maraş'a gitmesi uygun görülmüştür (Başvekilin Maraş ve Hatay'ı Ziyareti, 1960: 13).

Islahiye'de mevcut caminin etrafının açtırılması ve yeni bir caminin yapılması, Hassa'da yeni bir cami ve okul yaptırılması ve kasabanın elektriğe kavuşturulması için direktif verilmiştir. Kırıkhan'da elektrik ve su şebekelerinin ıslahı için İller Bankası'nın yardım etmesi kararlaştırılmış, Ziraat Bankası'nın kredi plasmanlarına da 500 bin liralık ilave yapılmıştır. Antakya'da şehrin imarı gözden geçirilmiş ve Asi Nehri üzerinde devlet karayollarının yapacağı dört köprünün yerleri belirlenmiştir. Nehir kenarlarının tanzim ve ıslahı kararlaştırılmış, belediye meydanının güney kısmının genişletilmesi uygun bulunmuştur. Esnaf Kooperatiflerinin kurmakta olduğu sanayi sitesinin 3 yıl içinde bitirilmesi istenmiş, Subayevleri Kooperatifinin de arsa bularak inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Antakya'da bulunan eski eserlerin tamirinin yanında, topraksız 800 aileye Amik ovasında bulunan 8 bin dönüm kültür arazisinin dağıtılmasına karar verilmiştir. Bunların yanında Maraş ve Antakya'nın kaza ve köy yollarının yeniden temin edilen vasıtalarla ikmali direktifi verilmiştir. Ayrıca Antakya-Topboğazı arasında ikinci bir yol yapılması, hidro-elektrik santralının takviyesi, Kemalpaşa caddesinde istimlakın ikmali, şehre üç köprü yapılması da planlanmıştır (Atayolu 18 Nisan 1960: 1).

İskenderun'da ise Sahil Bulvarı'nın açılması, Binevlerin ikmali için 2.000.000 lira verilmesi, Antakya-İskenderun varyant yolunun yapılması, İstasyon bölgesinde bir ilkokul inşası, İskenderun merkezinde Halk Bankası'nın açılması için direktif vermiştir. Petrol Ofisi Genel Müdürlüğü tarafından Hatay'ın Cilvegöz Reyhanlı hudut kapılarında birer akaryakıt istasyonu kurulmasına karar verilerek bu kapsamda akaryakıt istasyonlarıyla birlikte modern lokantalar, büfeler, yolcu salonları otellerin yapılması programa alınmıştır (Başvekilin Maraş ve Hatay'ı Ziyareti, 1960: 15).

Sonuç

Demokrat Parti gerek kuruluşu gerekse iktidarı döneminde önemli icraatları ile Türk siyasi hayatının en önemli partilerinden biri olmuştur. 1950-1960 yılları arasında ülkeyi yöneten Demokrat Parti'nin iktidarını sağlamlaştırmak adına attığı adımlardan en önemlisi halk mitingleri olmuş, yapılan veya yapılması planlanan tüm icraatlar bu mitinglerde halka aktarılmıştır. Gerek Celal Bayar gerekse Adnan Menderes'in gerçekleştirmiş olduğu yurt gezilerinin Demokrat Parti'nin iktidarında önemli rol oynadığı yadsınamaz bir gerçektir. Bu gezilerde halkla birebir temas edilmesi, şikâyetlerin dinlenmesi, ülkenin iç meselelerinden bahisle muhalefetin eleştirilmesi sağlanmıştır.

Menderes'in Başbakan olarak ziyaret ettiği şehirlerden biri olan Hatay'da gerçekleştirmiş olduğu söylevlerde göze çarpan konulardan biri Türkiye'nin ekonomik kalkınması olmuştur. Bu konuda uzun nutuklar veren, Demokrat Parti iktidarı döneminde gerçekleştirilen faaliyetlerden, açılan fabrikalardan, yapılan yollardan bahsetmiştir. İmar ile ilgili yapılan çalışmalar da üzerinde sıkça durulan konulardan olmuştur. Bu söylevlerde Demokrat Parti döneminde gerçekleştirilen ekonomik yatırımlar ile bir önceki dönemin karşılaştırılması yapılarak mevcut durumun analizi gerçekleştirilmiştir.

Bu ziyaretlerde Menderes'in Türkiye'nin iç siyasetine de değindiği göze çarpmaktadır. Özellikle muhalefetin ve muhalif basının yazılarına yer veren Menderes, parti sloganı "Yeter, söz milletindir" ifadesini kullanarak halkın coşkusunu ve Demokrat Parti'ye sempatisini yüksek tutmaya çalışmıştır. Bu noktada Adnan Menderes'in Hatay ziyareti Demokrat Parti için çok verimli geçmiş,

Celal Bayar'a da gezinin memnuniyet verici olduğu yönünde bir rapor verilmiştir. Halkın bu ziyaretler de göstermiş olduğu tutum göz önüne alındığında gerek dövizlere konu olan cümleler, gerekse dönemin fotoğraflarına yansıyan kareler Adnan Menderes'in Hatay ziyaretinin çok coşkulu geçtiğini göstermektedir.

Adnan Menderes'in Hatay ziyaretiyle ilgili yapılan yorumlar ise farklılık arz etmektedir. Başbakan'ın çok büyük bir kalabalıkla karşılandığını ve bulunduğu arabanın katedilecek mesafeyi kalabalık sebebiyle 45 dakikada aldığını kaydeden yazılar dışında halkın olumsuz davranışlar sergilediğini ve sloganlar attığını yazan yazılar da bulunmaktadır. 1960 yılında Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi koşulların da etkisiyle yazılar çeşitlilik gösterirken Adnan Menderes'in de konuşmaları dönemin siyasetiyle paralellik göstermiştir.

Demokrat Parti'nin on yıl iktidarda kalmasının, ilk iki genel seçimde çok yüksek oy oranına sahip olmasının ana unsuru olan halk desteği bu mitinglerle sağlanmış, yapılmış veya yapılacak olan eylemlerin halka aktarılmasında Başbakan'ın ziyaretleri önemli rol oynamıştır.

Kaynakça

1. Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

30-1-0-0/2-15-4.

BCA, 30-1-0-0/ 2-16-20.

BCA, 30-1-0-0/41-244-8.

BCA, 30-1-0-0/2-16-11.

2. Gazeteler ve Araştırma İnceleme Eserleri

Ağaoğlu, S. (1972). Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru, Baha Matbaası. İstanbul.

Atayolu, 13 Şubat 1960.

Atayolu 18 Nisan 1960.

Başvekilin Maraş Ve Hatay'ı Ziyareti (1960). Demokrat Parti Ankara Gençlik Teşkilatı Neşriyatı, Ankara.

Cumhuriyet, 12 Şubat 1960.

Cumhuriyet, 13 Şubat 1960.

Cumhuriyet, 14 Şubat 1960.

Milliyet, 13 Şubat 1960.

Milliyet, 14 Şubat 1960.

Milliyet, 15 Şubat 1960.

Eroğul, C. (1990). Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi), İmge Kitabevi. Ankara.

Timur, T. (1991). Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş, İletişim Yayınları. İstanbul.

Vatan, 1 Nisan 1946.

Ekler

Ek 1: Adnan Menderes Antakya'da. (Başvekilin Maraş Ve Hatay'ı Ziyareti (1960). Demokrat Parti Ankara Gençlik Teşkilatı Neşriyatı)

Ek 2: Adnan Menderes Maraş'ta Konuşma Yaparken (Başvekilin Maraş Ve Hatay'ı Ziyareti (1960). Demokrat Parti Ankara Gençlik Teşkilatı Neşriyatı)

Adnan Menderes'in Yurt Gezilerine Bir Örnek: Hatay Ziyareti

Ek 3: Adnan Menderes'i Karşıllayan Kalabalık (Başvekilin Maraş Ve Hatay'ı Ziyareti (1960). Demokrat Parti Ankara Gençlik Teşkilatı Neşriyatı)

Ek 4: Adnan Menderes'in Maraş Ziyareti (Başvekilin Maraş Ve Hatay'ı Ziyareti (1960). Demokrat Parti Ankara Gençlik Teşkilatı Neşriyatı)

Ek 5: Adnan Menderes Maraş Halkına Hitap Ederken (Başvekilin Maraş Ve Hatay'ı Ziyareti (1960). Demokrat Parti Ankara Gençlik Teşkilatı Neşriyatı)

Başvekil Adnan Menderes, Maraş Belediye balkonundan onbinlerce Maraşlı'ya hitap ederken

Ek 6: Adnan Menderes Halkı Selamlarken (Başvekilin Maraş Ve Hatay'ı Ziyareti (1960). Demokrat Parti Ankara Gençlik Teşkilatı Neşriyatı)

Başvekil Menderes Maraş, Adana, Antakya seyahatinde, kendisini karşılayan vatandaşları selâmına mukabele ederken

Adnan Menderes'in Yurt Gezilerine Bir Örnek: Hatay Ziyareti

Ek 7: Adnan Menderes'i İskenderunda Karşıllayan Halk (Başvekilin Maraş Ve Hatay'ı Ziyareti (1960). Demokrat Parti Ankara Gençlik Teşkilatı Neşriyatı)

Ek 8: Başvekilin Maraş Ve Hatay'ı Ziyareti (1960). Demokrat Parti Ankara Gençlik Teşkilatı Neşriyatı

Ek 9: Başvekilin Maraş Ve Hatay'ı Ziyareti (1960). Demokrat Parti Ankara Gençlik Teşkilatı Neşriyatı

